

УДК 349.6

DOI <https://doi.org/10.37687/2413-7189.2021.1-4.3>

Васьковець Л. А.,

кандидат біологічних наук,
професор кафедри безпеки праці і навколишнього середовища
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
ORCID: 0000-0002-7373-7113

Уberman В. І.,

кандидат технічних наук,
провідний науковий співробітник лабораторії формування та регулювання якості вод
Науково-дослідної установи
«Український науково-дослідний інститут екологічних проблем»
ORCID: 0000-0002-2807-7937

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ І ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ СКИДАННЯ ЗАБРУДНЮВАЛЬНИХ РЕЧОВИН

ENVIRONMENTAL AND LEGAL PRINCIPLES AND TENDENCIES OF UKRAINIAN REGULATION OF DISCHARGING OF POLLUTANTS

У статті розглянуто еколого-правові проблеми екологічної безпеки скидання забруднювальних речовин (ЗР) у поверхневі води із точкових джерел, яке здійснюється за спеціального водокористування. Досліджено базові принципи водної політики, на яких базується законодавче регулювання скидання забруднювальних речовин (РСЗР) в Україні та в ЄС. Виконано огляд головних напрямів українського державного управління у сфері охорони вод і забезпечення якості води, за якими нині здійснюється реформування українського водного сектору. Наголошено, що провідну роль у досягненні доброго стану якості води відіграє підінститут РСЗР. Здійснено аналіз еколого-правових принципів, за якими будувалося українське РСЗР із часу визнання проблеми якості вод і донині. Виявлено незмінність таких принципів протягом майже 70 років. Зазначено, що матеріальне ядро РСЗР утворюється зонами змішування (ЗЗ) зворотної води від техногенних джерел із приймальною водою. Визначено, що найважливішою властивістю ЗЗ є її асиміляційна спроможність, яка забезпечує зменшення шкідливого впливу ЗР на довкілля і спричинює створення відповідних еколого-правових інструментів РСЗР (нормативи скидання, нормативи вмісту тощо). Констатовано, що наразі такі принципи не відповідають сучасній світовій екологічній політиці та науковій думці, не попереджають шкідливий вплив ЗР на довкілля. Імплементация європейського екологічного законодавства вимагає оновлення принципових засад забезпечення якості вод, внесення змін у директивні документи екологічної політики щодо нинішніх принципів РСЗР. Зазначено, що сучасна європейська політика щодо якості вод ґрунтується на інших принципах, зокрема на обережності і пріоритетному очищенні джерела забруднення, здійснення яких в Україні вимагає нових еколого-правових інструментів. Задля здійснення змін запропоновано такі першочергові заходи щодо РСЗР: європейська категоризація ЗР, створення законодавчих підстав для визначення і встановлення українських стандартів якості довкілля щодо найпоширеніших ЗР для запровадження української системи найкращих і доступних технологій.

Ключові слова: політика якості води, водне право, регулювання якості води, скидання забруднювальних речовин.

The article considers environmental and legal problems of environmental safety under discharging of polluting substances (PS) into surface waters from point sources, which is carried out with special water use. The basic principles of Ukrainian and EU water policies, on which based the legislative regulation of pollutant discharging (RPD) are examined. The main directions of Ukrainian state governance in the fields of water protection and water quality assurance, which are currently reforming in the Ukrainian water sector; briefly reviewed. It is emphasized the leading role of environmental and legal sub-institute of RPD for achieving good water quality. A comprehensive analysis of the environmental and legal principles on which the Ukrainian RPD was built, from the time of recognition of the problem of water quality until now, was fulfilled. The invariability of such principles has been revealed in during almost 70 years. It is determined that the most important property of MZ is its "assimilation possibility", which reduces the harmful impact of PS on the environment and causes the creation of appropriate environmental and legal instruments RPD. It is stated that currently such principles are outdated and do not correspond to modern world environmental policy and scientific thought, do not exclude the harmful impact of PS on the environment. Despite the urgent need to update the basic principles of water quality assurance, Ukrainian environmental policy directives contribute to the preservation of the existing principles

of the RPD. It is noted that the European current water quality policy is based on other principles, in particular, the precaution principle and the principle of priority treatment in the source of pollution, the implementation of which in Ukraine requires new environmental and legal instruments. To implement the changes, the following priority measures are proposed for RPD: European categorization of PS, creation of legislative basis for definition and establishment of Ukrainian environmental quality standards for the most common PS, for introduction of the Ukrainian system of best available technologies.

Key words: water quality policy, water law, water quality regulation, pollutant discharge.

Постановка проблеми. Правові вимоги до регламентування скидання речовин у масиви вод є одними із найважливіших напрямів їхньої охорони і забезпечення якості. У документах сучасної екологічної політики України [1, ч. I] (Стратегія) серед іншого визначено «Основними джерелами забруднення вод є скиди із промислових об'єктів, <...>. Основні речовини, що призводять до забруднення, – сполуки важких металів, сполуки азоту і фосфору, нафтопродукти, феноли, сульфати, поверхнево-активні речовини». Стратегія передбачає «впровадження екосистемного підходу у галузеву політику та удосконалення системи інтегрованого екологічного управління» [1]. Одночасно в аспекті Угоди про асоціацію між Україною та ЄС виконується програма апроксимації водного законодавства України до екологічного законодавства ЄС. Зокрема, здійснення Стратегії відбувається із паралельним реформуванням державного управління у сфері охорони вод і переходом до інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом, яке здійснюється в Україні, починаючи з 2017 року [2]. У цих умовах важливе значення має еколого-правовий інститут якості вод і її регулювання та його підінститут регулювання скидання забруднювальних речовин (РСЗР). Цей підінститут містить найбільш дієві правові засоби лімітування надходження у поверхневі води забруднювальних речовин (ЗР), які чинять визначальний вплив на екологічний стан і безпеку водного середовища, на придатність поверхневої води для використання. Сучасне РСЗР ґрунтується на базових еколого-правових принципах, які використовувалися раніше в українській охороні вод, здійснюються нині та передбачається їхнє застосування у майбутньому. Центральний складник РСЗР стосується скидання хімічних (забруднювальних) речовин із точкових джерел зі зворотною водою у поверхневі та морські води. Важливою проблемою є аналіз еволюції і тенденції змін українських еколого-правових принципів РСЗР, їхнє порівняння і визначення відповідності європейським принципам, які підлягають імплементації Україною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у становлення державної екологічної політики у водній галузі, зокрема в охороні вод і їхній екологічній безпеці, зробили такі науковці-правознавці, як В. І. Андрейцев, А. П. Гетьман, Н. Р. Кобецька, А. К. Соколова, Ю. С. Шемшученко та інші. Загальні особливості і правові вимоги до обмеження скидання речовин у водні об'єкти

шляхом встановлення нормативів гранично допустимого скидання (ГДС), які містяться у джерелах права вищого рівня (кодекси, закони), розглянуто і викладено у базових підручниках та посібниках із екологічного права, екології і водних ресурсів, написаних визнаними фахівцями і науковцями, зокрема М. С. Шемшученком, А. П. Гетьманом, В. І. Андрейцевим, Н. Р. Кобецькою, В. К. Хільчевським, А. В. Яциком та іншими. Лише в окремих із них більш детально розглянуто правовий механізм визначення нормативів ГДС на рівні деяких підзаконних нормативно-правових актів [3, с. 226–235] і логічних ланцюгових зв'язків [4, с. 45]. Більш поглиблений аналіз відповідності вимог до розроблення нормативів ГДС базовим еколого-правовим принципам на рівні підзаконних нормативно-правових і нормативно-методичних документів не виконувався. Такі вимоги фактично не перевірялися змістовно на відповідність зазначеним принципам і головним законодавчим актам. На відміну від України в екологічно розвинених країнах світу всі принципи РСЗР, на яких ґрунтуються методики розрахунків регульовальних нормативів, розглядаються на рівні екологічної політики (water quality policy) та обговорюються у колах правників. Показовим прикладом може слугувати досвід Німеччини [5]. Найбільш наближеними до такого підходу є роботи дослідників харківської школи екологічного права, таких як М. К. Черкашина, Ю. Ю. Виставна [6] та Є. П. Суєтнов [7]. Слід зазначити, що окремі вітчизняні спроби втілення екосистемного підходу щодо охорони вод (особливо так званих екологічних ГДК), не досягли успіху, не мали належного правового ґрунту і законодавчих інструментів для реалізації.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Попри те, що за ст. 48 Водного кодексу України [8] (ВКУ) РСЗР є важливою частиною суспільних правових відносин у сфері спеціального водокористування, а іноді навіть фактично замінює всю водоохоронну діяльність деяких водокористувачів, еколого-правові принципи РСЗР не отримали належного розгляду і дослідження, не порівнювалися з європейськими принципами. Аналіз становлення РСЗР в Україні, оцінка тенденцій розвитку цього підінституту і його відповідності європейським вимогам є важливою невирішеною частиною загальної проблеми охорони вод, забезпечення їх якості та екологічної безпеки.

Метою роботи є визначення тих базових принципів еколого-правового регулювання скидання

хімічних (забруднювальних) речовин із точкових джерел зі зворотними водами у поверхневі та морські води України, які використовувалися раніше в українській охороні вод, здійснюються нині та які передбачають застосовувати у майбутньому. Відповідні правові дефініції зазначено у ВКУ. До мети роботи також належить порівняння українських принципів РСЗР із європейськими принципами, які підлягають імплементації Україною.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що правові дефініції базових понять Водної рамкової директиви ЄС [9] (ВРД) істотно відрізняються від ВКУ, що створює багато проблем. Зокрема, у ВРД «поверхнева вода» означає внутрішні води, а також перехідні і прибережні води (із погляду на хімічний стан це поняття також означає «територіальні води»), тоді як у ВКУ «морські води» не належать до поверхневих вод, утворюючи окрему категорію. Відмінності використання поняття «забруднювальна (або забруднююча) речовина» (ЗР) у ВКУ та у ВРД викладено у [10].

Імплементація Україною водного законодавства ЄС вимагає суворого дотримання головних принципів Союзу у галузі довкілля, зокрема принципів обережності (precautionary) і пріоритетного очищення у джерелі забруднення. Найбільшою мірою це стосується ефективних правових важелів і засобів, зосереджених в еколого-правовому підінституті РСЗР інституту якості вод і її регулювання водного законодавства [11].

Ще із середини минулого століття **РСЗР в Україні здійснюється за принципом «emission – immission» (EIP)** [12]. Цей принцип передбачав: 1) поняття визначення EIP; 2) існування у безпосередній близькості до джерела скидання ЗР ділянки водного об'єкта, властивості якої використовуються для регулювання; 3) визначення вторинного нормативу (standard) викидання (випускання) ЗР із джерела та існування первинного нормативу (standard) умісту певної ЗР у навколишній воді. Через вторинний норматив виконувалося лімітувальне регулювання впливу скидання ЗР на водне середовище. У сучасній українській охороні вод допустимий скид хімічної ЗР із (точкового) джерела у масив поверхневих вод обмежується нормативом гранично допустимого скидання (ГДС). Окрім того, за ст. 38 ВКУ нормативи ГДС визначаються «метою поетапного досягнення екологічного нормативу якості води». Тобто **через один екологічний норматив якості води повинен здійснюватися регулювальний вплив на множини ЗР, для кожної із яких встановлюється ГДС**. Зі ст. 37 ВКУ можна також зрозуміти, що екологічний норматив якості води (ЕНЯВ) має такі властивості: встановлюється один норматив для кожного масиву поверхневих вод, тобто ЕНЯВ стосується масиву загалом, а не його частини; ЕНЯВ має значення, яке залежить від великої кількості показників якості

води різної природи; ЕНЯВ характеризує як хімічний, так і екологічний стан води; ЕНЯВ наразі не має засобів визначення. Слід також узяти до уваги, що за визначеннями, наведеними у «Методиці визначення масивів поверхневих та підземних вод» до п. 10⁸ ст. 15 ВКУ, ділянка водного об'єкта, властивості якої використовуються для регулювання, **не є масивом води**. Невизначеність ЕНЯВ і законодавча неврегульованість змушує здійснювати сучасну практичну діяльність із РСЗР за застарілими підзаконними актами, спрямованими на використання лише ГДС.

Аналізуючи ретроспективні аспекти ЕП, слід зазначити таке. До створення ВКУ здійснення EIP забезпечувалося умовою не перевищення гранично допустимої концентрації (ГДК) певної ЗР у контрольному створі (пункті) (КС) водного об'єкта на обмеженій відстані від скиду. Тобто EIP для ділянки від пункту скиду ЗР до КС визначав «операційну» імплікацію ГДС ← ГДК (для певних умов для джерела скидання та для ділянки, яка використовується для регулювання; зі значення ГДК шляхом використання розрахунків отримувалося значення ГДС). Для здійснення EIP могла використовуватись одна із двох українських систем ГДК (для водних об'єктів господарсько-питного, культурно-побутового і рибогосподарського призначення) залежно від виду водокористування на цій ділянці. За ст. 1 і ст. 36 ВКУ такі ГДК визначаються як нормативи екологічної безпеки водокористування.

У початкових українських нормативних документах EIP не мав чіткої сучасної форми. Поняття визначення EIP наводилось у п. 10 першого документа із РСЗР [13] і у перекладі було таким: «умови спуску стічних вод у водойми визначаються з урахуванням ступеня можливого змішування і розбавлення стічних вод із водою водойми на шляху від місця випуску стічних вод до створу найближчих пунктів питного, культурно-побутового і рибогосподарського водокористування. Облік процесів природного самоочищення води водойми від забруднень, які надходять до неї, допускається, якщо процес самоочищення досить різко виражений і закономірності його розвитку у часі досить вивчені». У Водному кодексі Української РСР [14] користування водними об'єктами для скидання стічних вод розглядалося у главі 19 (ст. 97 – 101), де для цілей лімітування використовувалися поняття «вимоги і умови». У нормативному документі [15], який близько 20 років визначав розвиток охорони вод в Україні, для регулювання застосовувалися поняття «умови спуску стічних вод у водні об'єкти», «умови скидання», «умови відведення». Тобто йшлося не про ЗР, які погіршують якість води, а про стічні води. Визначення ГДС як окремого нормативу здійснено у 1989 р. у [16]. Поняття «норми гранично допустимого скидання (ГДС)», «асимілююча (асиміляційна) спроможність» (АС) і «природне самоочищення вод»

вперше з'явилися у нормативно-правовому документі [17], але перед тим їх було стандартизовано в [18,19]. Саме у [18] у примітці до терміну 39 було встановлено термінологічно некоректну інтерпретацію ГДС: «ГДС речовини встановлюється з урахуванням ГДК речовин у місцях водокористування, асимілюючої спроможності водного об'єкта та оптимального розподілу маси речовин, що скидаються, між водокористувачами» (за перекладом у [20]). Ця примітка заклала підвалини для економічно хибної та екологічно сумнівної діяльності із так званого «басейнового принципу визначення нормативів ГДС забруднюючих речовин». Законодавчого закріплення поняття «норматив ГДС ЗР» отримало у ст. 1 та ст. 35 першої редакції ВКУ.

Поняття ГДС, АС і самоочищення використовувались у серії нормативно-методичних та інструктивних документів [21–23], де слугували відповідно як ціль розрахунків (значення нормативу) та як база для таких розрахунків. Останній документ, який існував до грудня 2021 року, був затверджений ще до прийняття ВКУ у 1995 році.

За ст. 1 і ст. 36 ВКУ дотримання нормативів ГДК забезпечує придатність води для конкретних цілей водокористування, тобто обумовлює її *господарську цінність*. Отже, *нормативи ГДК не призначені для охорони екологічної якості*, а стосуються забезпечення лише двох видів водокористування. Ділянка водного об'єкта, властивості якої використовуються для регулювання (тобто частина масиву води, що прилягає до пункту скидання і поширюється до КС), має назву зони змішування (ЗЗ). *АС є найголовнішою властивістю ЗЗ, що забезпечує здійснення ЕІР*. Слід констатувати, що нині в українській охороні вод використання АС не тільки залишається в межах застарілого ЕІР РСЗР, але і має тенденцію до поширення у напрямку ще більшого залучення АС до механізму спеціального водокористування і його економічного регулювання.

У ВРД встановлено *інший, ніж ЕІР, принцип лімітувального регулювання*. Водна політика ЄС стосовно запобігання і регулювання забруднення ґрунтується на комбінованому підході та використовує регулювання забруднення у його джерелі шляхом встановлення граничних величин емісії (ГВЕ) та екологічних стандартів якості (ЕСЯ). Останні *відрізняються від ГДК за цільовим «захисним» спрямуванням* на всі складники водного середовища: воду, осад і біоту. ЕСЯ також ураховують вплив на всі рецептори ризику: людей, донну біоту, пелагічну біоту і вищих хижаків (птахів, ссавців). Відповідні законодавчі вимоги містяться у ст. 10 ВРД, де ГВЕ визначаються як характеристики найкращих доступних технік (НДТ), за використання яких після емісії ЗВ у воду властивості масиву приймальної води, тобто ЗЗ, не беруться до уваги. *Винятком із загальних вимог є ставлення до регулювання так*

званих пріоритетних речовин (ПР), наявність яких у воді становить найбільшу небезпеку для людини і довкілля. У Directive 2008/105/EC (ДСЯД) [24] визначено вимоги до регулювання скидання ПР. Головними особливостями ДСЯД є поновлюваний перелік ПР, наведення встановлених ЕСЯ для ПР, визначення поняття ЗЗ і виклад вимог до неї. Нині у переліку із ДСЯД містяться 45 ПР, до яких додаються ще 8 інших ЗР. Ідентифікація ЗЗ здійснюється за керівними документами до ВРД. Для цього використовується спільна в ЄС методика багаторівневого підходу (tiered approach).

Огляд досвіду і практичних заходів, зазначених у звітах про виконання планів управління річковими басейнами (ПУРБ) державами-членами ЄС, свідчить про *винятковий характер фактичного використання ЗЗ* у водоохоронній діяльності. Станом на 2019 рік встановлення ЗЗ для ПР зазнало найбільшого поширення у Нідерландах [25]: ЗЗ були визначені в усіх районах річкових басейнів (РРБ). Слід констатувати, що економічно розвинені та багаті на водні ресурси країни (зокрема Сполучене Королівство, ФРН, Франція, Італія, Польща та інші) не мають ЗЗ, визначених і встановлених відповідно до ст. 4 ДСЯД. У західних сусідів України (Румунії, Чеської Республіки, Болгарії, Словаччини) ЗЗ не визначено відповідно до ст. 4 ДСЯД; інформація від Угорщини відсутня. У звітах про виконання ПУРБ також міститься інформація про визначення ЗЗ у Португалії та для частини РРБ – у Фінляндії і Данії. Отже, на час надання звітів про ПУРБ (2019 р.) *ЗЗ як засоби регулювання скидання ПР і принцип ЕІР навіть для окремих ПР не мали широкого поширення у водоохоронній діяльності ЄС*, що свідчить про переважне використання більшістю держав-членів ЄС НДТ (або відповідних ГВЕ) як головних еколого-правових інструментів РСЗР. Такий стан повністю відповідає *цільовому наміру ЄС зменшити сумарну територію водойм, охоплену ЗЗ*.

Основні законодавчі принципи охорони навколишнього природного середовища викладено у ст. 3 рамкового Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [26]. Із 16 наведених принципів РСЗР стосуються передусім два принципи: «а) пріоритетність вимог до екологічної безпеки, обов'язковість додержання екологічних нормативів і лімітів використання природних ресурсів під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності» і «з) науково обґрунтоване нормування впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище». Можна побачити, що *ЕІР, визначений у ст. 38 ВКУ, нині не відповідає умові наукового обґрунтування*, що вимагається у принципі «з»), через відсутність методів визначення і самих ЕНЯВ для кожної і навіть для найпоширеніших ЗР, які скидаються у водні об'єкти України.

У вищих актах українського водного законодавства поняття про ЗЗ є відсутнім. Деякі нормативно-правові акти і рекомендаційні документи передбачають установлення та існування аналогів ЗЗ [27,28], але **вимоги до таких українських аналогів істотно відрізняються від вимог до європейських ЗЗ**. Використання українських аналогів ЗЗ ґрунтується на їхній властивості АС. Виходячи з особливостей АС, у методичних рекомендаціях [29] (МР) пропонується широке коло **економічного використання АС як технології для спеціального водокористування у частині скидання ЗР із метою збільшення нормативів ГДС**. У МР навіть зазначається про «право суб'єкта водокористування на «отримання квоти» асиміляційної спроможності водоприймача для здійснення водовідведення», хоча ані про таке право, ані про квотування АС, ані про ЗЗ як матеріального носія властивості АС в українському законодавстві не згадується. Слід зауважити, що **МР не належить до нормативно-правових актів** (МР не зареєстровано у Єдиному державному реєстрі нормативно-правових актів Міністерства юстиції України), а є лише рекомендаційним актом.

Подібно МР в останніх документах екологічної політики України [1,30] визначено ставлення до АС як до додаткової природної корисної властивості, яка може використовуватися суб'єктами економічної діяльності, розподілятися між ними, залучатися до еколого-правової та еколого-економічної системи спеціального природокористування і підлягає оплаті (р. III Стратегії та захід 32 Національного плану).

Слід зазначити, що АС належить до дуже застарілих інструментів РСЗР, використання якого екологічно і політично закріплено ще у Принципі 6 «Декларации Конференции ООН по проблемам окружающей человека среды 1972 года» [31], відомій, як Стокгольмська Декларація. Цей принцип виходив із тогочасного ставлення до можливості науково-технологічного забезпечення його втілення. У подальші роки принцип АС вивчався більш глибоко, широко висвітлювався у наукових колах, а його використання зазнало обґрунтованої критики через невідповідність вихідних передумов. Найбільш чітко така позиція викладена у класичній статті [32]. На нашу думку, найважливішими аргументами критики ЕП є зауваження теоретиків екології про відсутність чіткого визначення поняття «екологічна шкода», яку **НЕ** завдає скид ЗР, що здійснюється у межах нормативів ГДС, особливо враховуючи, що українські цільові нормативи ГДК **НЕ СПРЯМОВАНІ** на захист екологічного стану. Ще більшої шкоди завдає технократична ілюзія «безплатного обіду», яка виникає через технологічне сприйняття АС як «природного» засобу очищення води від ЗР, що скидаються.

Через 10 років у Всесвітній хартії природи (01.01.82 р.) [33], прийнятій на 37-й сесії Генеральної Асамблеї ООН, було задекларовано принципи

обережності та обмеження забруднення у його джерелі (п. 11 і п. 12 розділу II Хартії). У розділі «VII. Навколишнє середовище» у ч. 2 ст. 130-г засадничого документу ЄС [34] визначено, що «деяльність Сообщества в отношении окружающей среды основывается на принципах превентивных действий, возмещения ущерба окружающей среде, главным образом путем устранения его источников, и оплаты ущерба теми, кто его причинил» (офіційний переклад). Ці принципи було закріплено у ч. 2 ст. 174 «Договору про заснування Європейської Спільноти» [35]. Викладений у ст. 3 ЗУПОНПС принцип («в) запобіжний характер заходів щодо охорони навколишнього природного середовища») можна вважати лише частково наближеним до зазначеного принципу обережності. Із пар. (11) преамбули ВРД випливає, що саме два зазначених принципи покладено в основу відповідних правових вимог ЄС щодо РСЗР. Водне законодавство ЄС не містить поняття АС. Але термін «розбавлення» (dilution) (ст. 2(40) ВРД) стосується найважливішого складника АС. Поняття «розбавлення» у ВРД не визначається, але зазначено, що розбавлення не повинно враховуватися під час визначення ГВЕ. Це означає, що за водним законодавством ЄС у загальному випадку властивості ЗЗ не використовуються у діяльності із РСЗР. Таке використання дозволяється як опція лише як виняток, **якщо ЗР належить до ПР і виконуються вимоги ст. 4 ДСЯД**.

Слід зазначити, що за визначенням у ст. 10 ВРД комбінованим підходом (combined approach) до РСЗР концентрація ЗР у межах ЗЗ зменшується від ГВЕ до ЕСЯ внаслідок гідрофізичних процесів (розбавлення початкового та основного) і самоочищення (гідрохімічного та гідробіологічного). У загальному випадку найбільш впевнено можна казати лише про розбавлення. У разі «операційного» імпліцитного визначення нормативу ГДС за умови дотримання ЕСЯ для ЗЗ, установлених за правилами європейських країн, фактичне відношення ГВЕ/ГДС може змінюватися від 2 до 1000. Отже, **використання ЕСЯ є відчутно жорсткішим заходом регулювання, ніж НДТ**.

Отже, на відміну від українського принципу РСЗР європейський комбінований підхід передбачає більш гнучке диференційоване ставлення до ЗР залежно від їхньої екологічної небезпеки (за поділом на ПР, специфічні ЗР та інші). Вплив переважної більшості ЗР регулюється нормативною ланкою НДТ(ГВЕ). Водночас європейський принцип допускає для невеликої кількості ПР визначення і встановлення ЗЗ, усередині яких порушуються відповідні СЯД, причому АС використовується для економічних цілей. Отже, європейський ланцюг регулювального впливу на скидання деяких ПР у ЗЗ містить такі нормативні ланки: НДТ(ГВЕ) – ГДС – СЯД. Характеристики та умови призначення ЗЗ спрямовані на зменшення їх загального поширення (загальної протяжності).

Висновки й перспективи подальших досліджень. Із викладених матеріалів досліджень випливає, що українське РСЗР із початку заснування цього підінституту здійснювалося і нині здійснюється за ЕІР. Передбачається збереження цього застарілого принципу регулювання у майбутньому. ЕІП характеризується залученням до економічної діяльності АС, яка є властивістю ЗЗ: водних ділянок, прилеглих до джерел скидання ЗР. Водночас через відсутність вітчизняних СЯД не можна уникнути шкідливого впливу на екосистеми. ЕІР не відповідає основним задекларованим принципам охорони навколишнього природного середовища України.

Натомість європейське РСЗР ґрунтується на сучасних принципах обережності і пріоритетного очищення у джерелі забруднення, що здійснюються за визначеним у ВРД комбінованим підходом, інструментами якого є НДТ і СЯД. За такого підходу ЕІР зберігається як виняток лише для окремих ЗР, які належать до категорії ПР.

Між європейським та українським підінститутами РСЗР існують принципові відмінності, які не можна усунути простими змінами у водному законодавстві. Зміни мають стосуватись як принципів водної політики, поняттєво-категоріального апарату, складу і змісту регуляторних норм водного законодавства, так і розрахунково-методичних підходів та інструментів визначення нормативів лімітування скидів ЗР.

З огляду на рішення ООН і документи європейської водної політики **орієнтація еколого-правових засад РСЗР на економічне використання властивостей ЗЗ, зокрема їхніх АС, не відповідає базовим принципам всесвітніх міжнародних угод та європейського екологічного законодавства.** Найважливішими першочерговими еколого-правовими заходами щодо РСЗР із точкових джерел у поверхневій воді слід вважати такі: європейську категоризацію ЗР (поділ на ПР та специфічні ЗР); створення законодавчих підстав для визначення і встановлення українських ЕСЯ стосовно найпоширеніших ЗР, а також для української системи НДТ.

Список використаних джерел:

1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року (затверджено Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> . (дата звернення 30.08.2021).
2. Уберман В. І., Васьковець Л. А. Зміст і впровадження в Україні інтегрованого підходу до басейнового управління водними ресурсами. *Сталий розвиток – стан та перспективи : матеріали II міжнар. наук. симпозіуму SDEV2020*. 12-15 лютого 2020р. Львів–Славське, 2020. С. 134-137. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/attachments/2019/19110/importantdoc/sdev2020proceedings.pdf> . (дата звернення 30.08.2021).
3. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / За заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005. 848 с.
4. Кобецька Н.Р. Екологічне право України : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 352 с.
5. The German Water Sector – Policies and Experiences. Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety; Federal Environmental Agency. Berlin – Bonn – Witten, October 2001. 150 p.
6. Vystavna Y., Cherkashyna M., van der Valk Michael R. Water laws of Georgia, Moldova and Ukraine: current problems and integration with EU legislation. *Water international*. 2018. Vol. 43, No. 3. P. 424-435. URL: <https://doi.org/10.1080/02508060.2018.1447897> . (дата звернення 30.08.2021).
7. Суєтнов Є. П. "Екосистемізація" об'єктів екологічного права в контексті впровадження та реалізації екосистемного підходу. *Problems of legality*. 2020. Issue 148. P. 132–151. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.148.193603> [in Ukrainian]. (дата звернення 30.08.2021).
8. Водний кодекс України : Закон України № 214/95-ВР від 06.06.95. ВВР України. 1995. № 24. Ст. 189. Дата оновлення 24.07.2021: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 30.08.2021).
9. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради "Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики" від 23 жовтня 2000 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text . (дата звернення 30.08.2021).
10. Уберман В. І., Васьковець Л. А. Європейське законодавче регулювання скидання забруднюючих речовин та проблеми його імплементації Україною. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 4 (44). 2019. С. 143-149. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4\(44\).199752](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2019.4(44).199752) . (дата звернення 30.08.2021).
11. Уберман В. І., Васьковець Л. А. Поетапне наближення українського еколого-правового інституту якості вод та її регулювання до законодавства Європейського Союзу. Chapter in book: *Legislation of EU countries: history, shortcomings and prospects for the development* : Collective monograph. Frankfurt (Oder): Izdavnictva "Baltija Publishing", 2019. P. 334–354. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/304678851.pdf> . (дата звернення 30.08.2021).
12. Environmental Laws: Introduction, by Peter-Christoph Storm. In: Articles available in the German Law Archive. Gerhard Dannemann. 2015. URL: <https://germanlawarchive.iuscomp.org/?p=383> . (дата звернення 30.08.2021).
13. Правила охраны поверхностных вод от загрязнения сточными водами (утв. 15.07.1961 г. Министерством здравоохранения СССР по поручению Совета Министров СССР. Согласованы с Госпланом СССР. № 372-61). Москва, 1961. 33 с. URL: <https://files.stroyinf.ru/Data2/1/4293766/4293766549.pdf> . (дата звернення 30.08.2021).
14. Водний кодекс Української РСР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-08#Text> . (дата звернення 30.08.2021).
15. Правила охраны поверхностных вод от загрязнения сточными водами (утв. Зам. Министра мелиорации и водного хозяйства СССР 16.05.1974 г. № 1166). Москва, 1975. 44 с. URL: <https://files.stroyinf.ru/Index2/1/4293729/4293729236.htm> . (дата звернення 30.08.2021).

16. Инструкция по нормированию выбросов (сбросов) загрязняющих веществ в атмосферу и в водные объекты (утв.: Зам. Пред. Гос. ком. СССР по охране природы 11.09.1989 г.). URL: <http://docs.cntd.ru/document/1200037296> . (дата звернення 30.08.2021).
17. Правила охраны поверхностных вод (утв. Госкомприроды СССР от 21.02.1991 г.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002400-91#Text> . (дата звернення 30.08.2021).
18. ГОСТ 17.1.1.01–77 (СЭВ 3544–82). Охрана природы. Гидросфера. Использование и охрана вод. Основные термины и определения. [Введ. 01.07.78]. Изд. официальное. Москва : Госстандарт СССР, 1977. 9 с. URL: <https://files.stroyinf.ru/Data/335/33582.pdf> . (дата звернення 30.08.2021).
19. ГОСТ 27065–86 (СЭВ 5184-85). Качество вод. Термины и определения. [Введ. 01.02.87]. Изд. официальное. Москва : ИПК Изд-во стандартов, 2003. 7 с. URL: <https://files.stroyinf.ru/Data/389/38949.pdf> . (дата звернення 30.08.2021).
20. ДСТУ 3041–95 Гідросфера. Використання і охорона води. [Чинний від 01.07.1996]. Вид. офіц. Київ : Держстандарт України, 1995. 27 с.
21. Методические указания по установлению предельно допустимых сбросов (ПДС) веществ, поступающих в водные объекты со сточными водами (утв. Гл. Госинспектором по регулированию использования и охране вод СССР. Министерство мелиорации и водного хозяйства СССР (от 11.02.1982 г. № 13-3-05/190). URL: <http://www.cawater-info.net/bk/improvement-irrigated-agriculture/files/met-ukaz-1982.pdf> . (дата звернення 30.08.2021).
22. Методика расчета предельно допустимых сбросов (ПДС) веществ в водные объекты со сточными водами (утверждено бывшим Гос. комитетом СССР по охране природы 31.10.1990 г.). URL: <https://standartgost.ru/g/pkey-14293852361/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0> . (дата звернення 30.08.2021).
23. Інструкція про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами (затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 15.12.1994 р. № 116). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0313-94#Text> . (дата звернення 30.08.2021).
24. Directive 2008/105/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2008, on environmental quality standards in the field of water policy, amending Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/105/oj> . (дата звернення 30.08.2021).
- 25 Harrington W., Morgenstern R.D., Sterner T. Choosing Environmental Policy. Comparing Instruments and Outcomes in the United States and Europe (1st ed.). Edited by: Publ. by Routledge, 2004. 300 p. (дата звернення 30.08.2021).
26. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 26.06.1991 р. № 1268-ХІІ. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> . (дата звернення 30.08.2021).
27. Правила охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами : Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1999 р. № 465. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-99-%D0%BF#Text> . (дата звернення 30.08.2021).
28. Правила охорони внутрішніх морських вод і територіального моря України від забруднення та засмічення : Постановою Кабінету Міністрів України від 29.02.1996 р. № 269 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 29.03.2002 р. № 431). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/269-96-%D0%BF#Text> . (дата звернення 30.08.2021).
29. Методичні рекомендації із розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.03.2021 р. № 173. URL: <https://mepr.gov.ua/documents/3331.html> . (дата звернення 30.08.2021).
30. Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 р. № 443-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnogo-planu-dij-z-ohoroni-navkolishnogo-prirodnogo-seredovishcha-na-period-do-2025-roku-i210421-443> . (дата звернення 30.08.2021).
31. Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_454#Text . (дата звернення 30.08.2021).
32. Campbell Ian C. A critique of assimilative capacity. *Journal of the Water Pollution Control Federation*. 1981. Vol. 53, No 5. P. 604-607. (дата звернення 30.08.2021).
33. Всемирная Хартия природы (01.01.82 г.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_453#Text . (дата звернення 30.08.2021).
34. Єдиний європейський акт (укр. / рос.). Угода від 17.02.1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_028#Text . (дата звернення 30.08.2021).
35. Договір про заснування Європейської Спільноти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text . (дата звернення 30.08.2021).